

Nacionalismes d'estat

Malgrat les reticències de l'autor, reeditar un seguit de textos dispersos no és una operació redundant. Potser en el cas d'articles acadèmics, on l'especialista hauria d'assabentar-se del que es publica de rellevant, aquesta mena de reedicions demanaria alguna justificació. Però no quan es tracta d'escrius que, deixant a banda dogmes literaris, s'inscriuen en el gènere de l'assaig. Amb notes a peu de pàgina i tot. Uns assaigs de procedència ben diversa, la majoria intervencions orals en actes públics, que difícilment haurien pogut arribar als lectors interessats si no fos per la seua recuperació com a llibre. Es tracta, doncs, de textos que mantenen una coherència de fons, que al capdavall és la mateixa que subjau en tota l'obra de Josep Fontana, tant de l'estrictament acadèmica com de la seua participació en el debat públic, des de l'assaig a l'article de premsa. Fer de la història una arma —o una eina, si es vol una metàfora més civil— per a la comprensió crítica del present, aquest és el sentit del treball de l'historiador i d'un mestratge que, precisament per aquesta ambició intel·lectual i moral, ha ultrapassat els cercles d'especialistes en història econòmica contemporània, per influir en d'altres estudiosos del passat i arribar, ja fora de l'àmbit universitari, a un públic encara més ampli. En aquest sentit, el nou llibre de Fontana no decebrà els lectors, ni als qui s'identifiquen amb les seues idees, ni als seus crítics.

El paper de la història, de la producció, interpretació i difusió social del coneixement històric, en la construcció de les identitats nacionals, és un tema que ha estat recurrent en els darrers anys en tots els àmbits públics, des de la recerca acadèmica fins als articles d'opinió, passant per totes les formes de l'assaig. Fontana hi dedica el primer capítol, amb una perspectiva que qüestiona l'autocomplaença dels estudiosos i intel·lectuals identificats amb una identitat nacional-estatal que, sense cap mena de rubor, satanitzen la manipulació del passat a càrrec dels nacionalis-

Josep Fontana
*La construcció de la identitat.
Reflexions sobre el passat i sobre
el present*
Editorial Base, Barcelona, 2005
142 pàgs.

mes perifèrics i minoritaris. Des d'Espanya a Israel, tots els nacionalismes estatals han fet un abús de la història per a construir-se una identitat nacional que, massa sovint, apel·la a unitats ètniques o racials. I encara que, com recorda l'autor, la recerca d'una identitat pròpia té sovint un caràcter defensiu davant l'assimilacionisme dels estats, la tasca de l'historiador no pot ser avalar mites alternatius, sinó optar per la racionalitat enfront de les creences i els prejudicis. En el capítol següent aborda la qüestió dels lligams entre l'organització del poder i el progrés social, desautoritzant la identificació interessada entre estat centralista i modernitat, tan del gust d'algunes societats estatals de commemoracions històriques. Fontana hi remarca el paper de la societat civil en la modernització, i, paral·lelament, reivindica les formes de representació política, provinents de la reforma de les institucions d'origen medieval, que limitaven el poder absolut dels monarques. Una qüestió ben suggestiva per a la història dels Països Catalans i que, segons com, tampoc seria aliena al debat polític actual sobre la configuració territorial de l'Estat.

Els tres capítols següents incideixen en una reflexió sobre la mundialització a escala diferent, des d'una visió general de les relacions entre globalització i desenvolupament —o subdesenvolupament—, fins a una defensa de la pagesia catalana amenaçada per la mecànica dels mercats internacionals, passant per la consideració dels immigrants com a víctimes d'aquests processos d'integració i de dominació econòmica mundial. Ací, el que resulta més

remarcable de les idees crítiques de Fontana, en comparació amb les visions més habituals de sociòlegs o politòlegs, és el gruix que hi dona la perspectiva històrica. Contextualitzar les xifres actuals de la immigració del Tercer Món amb les dels moviments de la població europea cap a Amèrica o Austràlia als segles XIX i XX resulta un exercici revelador. O la constatació que, actualment, els majors fluxos de població es donen a l'interior d'Àsia i d'Àfrica. És la mirada de l'historiador la que permet transcendir la commemoració de la fundació d'un sindicat de pagesos, per lligar el menyspreu que encara sofreix el camp amb els prejudicis urbans d'arrel medieval i la relegació, en general, de la cultura popular. Tot lligat amb el qüestionament de les bondats de la liberalització extrema dels mercats mundials i la suposada necessitat de l'extinció de les agricultures europees. Això, òbviament, no agradarà als economistes liberals que, renegant de la vella Europa, s'emmiraillen en el capitalisme nord-americà, i aconsellen amb arrogància als pagesos catalans que aprenguen mecanografia (sic) i es preparen per entrar a La Caixa. Com tampoc agradarà als patriotes que retrauen als historiadors l'excés d'autocrítica i sospiren per la creació de grans mites nacionals èpics, on Jaume I o els almogàvers farien el paper de John Wayne i els pioners de l'Oest. Ni tampoc als qui pensen —perquè ho pensen, encara que no ho diguen— que Occident ha triomfat perquè s'ho mereix. Els adversaris de les idees de Fontana podrien confrontar dades amb dades, i arguments amb arguments. Però, amb tota la munició que encara els resta del vell anticomunisme de la Guerra Freda, també poden triar la caricatura desqualificadora. O el silenci. En qualsevol cas, dir a qui no agradarà aquest llibre, al capdavall una defensa de l'ofici i la responsabilitat de l'historiador, potser no és la forma més recercada d'elogiar-lo.